

Пожинаємо плоди «залишкового принципу»

ТРАГІЧНІ РОКОВИНИ. *Що вдалося зробити за 30 років, а що ні, й чому саме для ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС?*

...До КПП «Дитятки», одного з головних воріт у зону відчуження та обов'язкового відселення, залишалось кілометрів із 50, дорога була майже порожньою. Робочий день лише розпочинався. Я не поспішав, бо їхав на станцію, як завжди,

із запасом часу. Була змога спокійно «відшліфувати» подумки перші три запитання з тих, які цього разу підготував до запланованої зустрічі з Ігорем Грамоткіним. Як запевняли у прес-службі ЧАЕС, надіславши мені заздалегідь «Програму при-

йому кореспондента «Урядового кур'єра», директор атомної станції нібито погодився нарешті зустрітися зі мною.

Але відчувало моє серце, що буде щось непередбачуване. Інтуїція не підвела. Задзвонила мобілка: «Це із прес-служби

ЧАЕС. Вибачте, але вас сьогодні не можемо прийняти, вашу програму перебування у зоні скасовано». «Чому? — запитую давно знайомих Марину чи Галю, зв'язок був не надто хороший, — адже ви прислали погоджену з начальством програму моїх

зустрічей. Мені що, повертатися у Київ? Це ж нонсенс — я вже майже біля «Дитяток».

На тому боці запанувала тиша, яку згодом порушила приголомшлива фраза: «Вам надалі заборонено в'їжджати в зону».

Президент України Петро Порошенко оголосив 2016-й Роком вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і пам'яті жертв Чорнобильської катастрофи. Про це йдеться в указі №702/2015 «Про заходи у зв'язку з 30-ми роковинами Чорнобильської катастрофи», який глава держави підписав 14 грудня. Нинішньою публікацією редакція започатковує цикл матеріалів, приурочених цій трагічній в історії держави сторінці.

Екс-голова Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення Володимир Холоша:

«Пожинаємо плоди «Залишкового принципу»

(Закінчення.)

Початок на стор. 1)

Не переказуватиму свого стану від почутого та деталей моїх подальших дій у машині, яку довелось припаркувати на узбіччі. Все було підпорядковане, зрозуміло, одній меті: не зірвати свого офіційного редакційного відрядження в 30-кілометрову зону ЧАЕС. Скажу одне: після кількох дзвінків я приблизно за півгодини вже стояв біля шлагбаума КПП «Дитятки». Сюди щойно прибула по мене машина зі станції. Мос ж авто мільйонери попросили («надійшла така команда») залишити на майданчику перед будинком контрольно-пропускного пункту.

Про цю досить неприємну і не дуже давню історію ні я, ні Володимир Холоша ніколи не згадували — ні під час подальших наших зустрічей, ні протягом останньої півторагодинної розмови в його новому, більш скромному кабінеті. Бог усім суддя.

Мій співрозмовник, уже в ранці колишнього голови Адміністрації зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, що жодним чином не вплинуло на мої багаторічні творчі взаємини з ним, з готовністю погодився на інтерв'ю. Відчуваюся, що ця зустріч з кореспондентом урядової газети напередодні трагічного ювілею була вельми важлива і для нього. (В нашому діалозі Володимир Іванович був як ніколи відвертим.)

Що можна однозначно записати в актив?

— Стан справ за межами зони відчуження з точки зору агро-радіоактивного чинника та соціально-економічних наслідків у тих 12 областях, де після катастрофи в багатьох районах виявили великі радіаційні плями. Це Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Сумська, Вінницька, Чернівецька, Черкаська, Чернігівська, Тернопільська, Хмельницька, Івано-Франківська області. Під впливом підвищеного рівня радіації опинилися 2293 населені пункти загальною площею понад 54 тисячі квадратних кілометрів. Останнє дозиметричне обстеження та радіологічна паспортизація, яку проводили в 2013—2014 роках, показали, що переважна більшість жителів у згаданих регіонах можуть сьогодні спокійно жити і займатися сільським господарством без обмежень. «Радіації» там уже майже немає.

Свою велику й неоціненну справу, стверджують учені, зробила матінка-природа.

— Здебільшого так. Але певні результати щодо зменшення рівня забруднення сільгоспродукції дали й масштабні агротехнічні заходи, зокрема вапнування сільгоспугідь, які були проведені в 1990-х роках.

Спробуємо провести ретроспективний аналіз і зробити висновки з не менш болючої теми: чому за 30 років із зони вивезено майже весь металобрухт

— і дуже «брудний», і не дуже? Йдеться про десятки тисяч тонн опромінених чорних і кольорових металів. Свого часу розглядали навіть проект будівництва електрометалургійного міні-заводу для їх переплавлення.

— Ви ж пам'ятаєте, що відбувалося, коли звели «саркофаг», і військові частини, які завершили ліквідацію аварії, покинули зону. До тієї величезної кількості опромінених бульдозерів, кранів, самоскидів, бетоновозів, які залишили будівельно-монтажні організації як непридатні до роботи, додалися тисячі одиниць армійської техніки. Вантажних і пожежних машин, бронетранспортерів, тягачів, гелікоптерів... Більшість із них «світилася». Щоб створити краці умови для їхньої охорони і зберігання подалі від людей, усю цю армаду металу стягнули на майданчик для відстою в районі села Розсоха, огородили колючим дротом. Але це згодом не завадило її розтягуванню. Ви ж були там і про це писали. Коли ми вкотре туди поїхали, то побачили десятки добре протоптаних стежок у напрямку населених пунктів по інший бік колючого дроту. Не від кращого життя сотні селян перетворилися на «металістів». І я досі впевнений у правильності ухваленого тоді рішення: розпочати планово розбирати та сортувати техніку. Частина, дуже опромінена, відвезли на мотильник «Буряківка», частину відмили хімікатами, провели піскоструминне оброблення, дезактивували, пропустили через дозиметричний контроль і передали на металургійні заводи країни на переплавлення.

Але ж існує і несанкціонований рух металу у вигляді двигунів, демонтованих частин гвинтокрилів, задніх мостів і рам БТРів та машин, які прості селяни ніяк не могли винести із зони на плечах. До того ж непомітно для міліції, яка опікується охороною.

— Траплялося й таке. Коли з'явилася інформація, що наші дозиметристи працюють у змові з мільйонерами, ми встановили відеокамери. Був випадок, коли, закритиши відеокамеру, зловмисники спробували вивезти металобрухт. У результаті розслідування офіцера міліції звільнили.

Е також неконтрольований відеокамерами КПП в районі Старих Соколів, який офіційно закритий і відкривається тільки під час масових відвідувань зони відчуження в пам'ятні дні, так звані гробки.

Периметр зони відчуження 450 кілометрів. Там в огорожі безліч шпарин. Спробуй углядіти, спіймати.

— Дірки не встигають залатувати. Законодавством встановлено досить жорстку відповідальність за порушення правового режиму зони відчуження. Десятки людей затримують, але конфісковані предмети не завжди мають перевищення рівня радіаційного забруднення та ма-

ють так звану нульову вартість, тому справи зазвичай завершуються адміністративними покараннями у вигляді штрафів.

Володимире Івановичу, за 15 років після закриття станції та зупинення всіх її ядерних блоків жоден міжнародний проект зі спорудження підприємств з поводження із радіоактивними відходами (і твердими, і рідкими), якими опікується керівництво ЧАЕС, не завершено. Вже нібито введено в дію потужності, пройшли «гарячі» випробування, але заводи не працюють у проектному режимі.

— Проблема непроста. Справді, потужності з переробки і твердих, і рідких радіоактивних відходів створені. За кошти європейських партнерів. Декілька упаковок з радіоактивними відходами здали на комплекс «Вектор». А ось потрібних бюджетних грошей для виготовлення у Славутичі відповідної тари і залізобетонних контейнерів немає, що залишається головною причиною простою вже збудованих підприємств. Є й серйозніше питання. Створення інфраструктури для довготермінового зберігання осклованих високоактивних відходів від переробки на потужностях Росатома відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР-440 Рівненської атомної станції. Ситуація складна, її намагаються вирішити упродовж майже 20 років.

Це ті відходи, які потрібно було повернути з Росії? Іх ми мали почати приймати ще 2010 року?

— Так. Після непростих переговорів термін перенесено на 2018 рік. Є невчасне виконання планів з російської сторони, але є питання щодо створення такого сховища і до нас. Сьогодні навіть ТЕО цього вкрай потрібного об'єкта не затверджено в установленому порядку. Затримка реалізації цього проекту може призвести до невиконання Україною міжнародних зобов'язань та необґрунтованих фінансових втрат держави. Разом з тим, є багато нерегульованих сторонами питань щодо порядку повернення продуктів переробки відпрацьованого палива українських АЕС.

Знову, мабуть, усе впирається в кошти.

— У значні кошти. Свого часу було створено загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами (РАВ). Донедавна фінансування цієї програми здійснювалося коштом спеціально створеного фонду РАВ. Однак Законом України від 23 грудня 2010 року №2856-VI «Про внесення змін до Бюджетного кодексу та деяких інших законодавчих актів України» було фактично змінено цільове призначення згаданого фонду, що призвело до розпорощення його коштів на інші проекти. Фінансування заходів загальнодержавної екологічної програми весь цей час здійснюють за залишковим принципом. Упродовж шести ро-

ків обсяг її фінансування з фонду РАВ становив не більш ніж 15%. Тож ми фактично пожинаємо плоди «залишкового принципу».

А хто є основним наповнювачем фонду РАВ?

— ДП «НАЕК «Енергоатом». Компанія щороку перераховує майже 700 мільйонів гривень екологічного податку в частині збору за РАВ. Станом на 01.01.2016 р. «Енергоатом» перерахував 3,8 мільярда гривень. Але в затвердженому на минулий рік Державному бюджеті «на виконання робіт у сфері поводження з радіоактивними відходами неядерного циклу, будівництво комплексу «Вектор» та експлуатацію його об'єктів» було передбачено 61 249,4 тисячі гривень, тобто менш як 9% коштів, які тільки «Енергоатом» перераховує до фонду поводження з радіоактивними відходами. Кажуть, коштів на РАВ немає. Це цинізм вищої проби.

Володимир Холоша говорив стримано і, як завжди, виважено та не поспішаючи, називав цифри, не заглядаючи до жодного папірця. У нього чудова пам'ять.

Чому під час будівництва конфайнмента (так називають офіційно «Укриття-2») над об'єктом «Укриття», вартість якого може зрости до 1,5 мільярда євро, відбулося те, від чого свого часу застерігала наша газета: замість завантаження українських підприємств, створення у себе нових робочих місць — усі металоконструкції (а це майже 30 тисяч тонн) і більшість обладнання — закордонні. Пінчук, Ахметов, Скудар, наскільки відомо, обговорювали навіть варіанти доставки на ЧАЕС своїх металевих виробів.

— Наші потужні компанії запрошували до участі в цьому проекті. Але коли вони побачили, які високі стандарти міжнародний консорціум NOVARKA застосовує, зокрема щодо якості металу та точності виготовлення металоконструкцій із застосуванням сучасних лазерних технологій, вони не змогли дати гарантій дотримання таких вимог. Скажімо, верхня напівсфера «Арки» завширшки 257 метрів за технологією мала складатися (сьогодні все це вже виконано) лише з двох частин по 128,5 метра, які з'єднували болтами та гайками. Яка ж мала бути точність розмірів і геометрії отворів, щоб болт вільно, без кувалди, зайшли туди! «Ні, не потягнемо». Їхня участь у цьому проекті обмежена, настільки мені відомо, поставками переважно напівфабрикатів — металевих чу-

Від редакції. Тобто щороку на утримання НБК йтиме стільки коштів, скільки щороку йде на утримання майже тритисячного колективу ЧАЕС. Після її зупинення у 2000-му вона й сьогодні — ядерний об'єкт. Значних скорочень персоналу в найближчій перспективі, певно, не відбудеться. Потрібно буде проводити роботи з кондиціювання та пакування для довгострокового зберігання відпрацьованого ядерного палива, що міститься у басейнах витримки та СВЯП-1, експлуатувати НБК і заводи з переробки радіоактивних відходів. А реактори 1—3 енергоблоків з 800 тоннами високорадіоактивного графіту в активній зоні кожного, які готують до консервації, будуть ще щонайменше півстоліття досить небезпечними. Їх почнуть, за словами Володимира Холоші, розконсервовувати і різати на металобрухт «лише після розпаду радіонуклідів до безпечного рівня», тобто не раніше 2064 року.

шок (слябів) на заводи Італії. Разом з тим, у роботах щодо нового безпечного конфайнмента (НБК) беруть участь майже сто українських субпідрядників, які виконують значну частину робіт з НБК.

Наступного, 2017 року, NOVARKA обіцяє нарешті здати «Саркофаг-2». Буде виконано унікальні й колосальні роботи, країни-донори (спасибі їм за це!) вклядуть чималі кошти в цей грандіозний проект — «багатофункціональний комплекс для перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему». Цей новий безпечний конфайнмент буде оснащено потужною вентиляційною системою, величезним крановим господарством... Світ, Європа врешті-решт заспокояться: «Аркою» накрили «Саркофаг». Але ми досі не маємо і ще десяти років не матимемо головного — технологій і змоги вилучення з «Укриття» того високорадіоактивного «добра», яке міститься в ньому. У вигляді паливовмісних мас, радіоактивного пилу та води, фрагментів ядерного палива, осклованої «слонової ноги» у сотні рентген і сотні тонн...

— Це питання з питань, яке ще довго Україна, найімовірніше, уже самостійно, вирішуватиме. (Це так зване відкладене вирішення.) Хоч опрацьовують шляхи, у тому числі й через міжнародні форуми, залучення міжнародної спільноти до вирішення цих унікальних завдань. А поки що планують обережно демонтувати у старому «Укритті» під НБК ті конструкції, які можуть впасти. Ресурс «Саркофага», його захисних конструкцій — до 2024 року. Коли генпідрядник передасть «Укриття-2», цією доволі відповідальною справою переважно займатимуться наші фахівці. А після 2024 року вже думатимемо про технології вилучення з «Укриття» паливовмісних мас. А це вже складніші й дорожчі процеси.

Останнє запитання, Володимире Івановичу, — скільки коштів щороку Україні доведеться спрямовувати з державного бюджету на утримання «Укриття-2», на його експлуатаційні витрати?

— Ігор Іванович Грамоткін, директор ЧАЕС, називав цифру 10 мільйонів євро. Це, звісно, як мінімум. На рік за нинішнім курсом виходить 300 мільйонів гривень.

Станіслав ПРОКОПЧУК,
учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС,
«Урядовий кур'єр»